

نبرد قدرت در سوریه

اجداد ژئوپولتیک بحران خاورمیانه

فاطمه زهرا علی نژاد

کارشناس ارشد روابط بین‌الملل

سرشناسه	: علی نژاد، فاطمه زهرا، ۱۳۵۲-
عنوان و نام پدیدآور	: نبرد قدرت در سوریه: ابعاد ژئوپولیتیک بحران خاورمیانه / فاطمه زهرا علی نژاد.
مشخصات نشر	: تهران: خرسندی، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۲ ص.
شابک	: 978-622-224-014-1
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص ۱۳۷-۱۴۱.
عنوان دیگر	: ابعاد ژئوپولیتیک بحران خاورمیانه.
موضوع	: سوریه -- تاریخ -- جنگ داخلی، ۲۰۱۱ م. - Syria -- History -- Civil war, 2011
موضوع	: سوریه -- سیاست و حکومت -- ۲۰۰۰ م - Syria -- Politics and government -- 2000
موضوع	: سوریه -- تاریخ -- قرن ۲۱ م. Syria -- History -- 21st century
موضوع	: خاورمیانه -- جنبه های استراتژیکی Middle East-- Strategic aspects
موضوع	: سوریه -- جنبه های استراتژیکی Syria -- Strategic aspects
رده بندی ننگر	: ۱۳۹۸ ن ۲/ع ۸/۶ DS۹۸/۶
رده بندی دربی	: ۹۵۶/۹۱۰۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۵۳۳۵۵

انتشارات خرسندی

خیابان انقلاب، خیابان فخر رازی، خیابان لبافی نژاد، نبش خیابان دانشگاه، پلاک ۱۷۴، واحد ۲

تلفن: ۵-۶۶۹۷۱۰۳۴ و ۵-۶۶۹۷۱۰۸۱

فروشگاه شماره ۱: میدان انقلاب، خ منیری جاوید (اردیبهشت) پلاک ۹۲، تلفن: ۶۶۹۵۰۷۵۹

فروشگاه شماره ۲: خ انقلاب، بین خ فخر رازی و خ دانشگاه، مجتمع پارسا، پلاک ۱۲۱۸

تلفن: ۶۶۹۷۴۶۷۵ و ۶۶۹۷۳۹۷۴

پست الکترونیک: Khorsandy.pub@gmail.com

سایت اینترنتی: www.Khorsandypub.com

نبرد قدرت در سوریه

فاطمه زهرا علی نژاد

چاپ اول: ۱۳۹۸ تیراژ: ۵۰۰ جلد قیمت: ۲۵۰,۰۰۰ ریال

ISBN: 978- 622- 224-014-1

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۴-۰۱۴-۱

۱۱	دیباچه
۱۵	بخش اول - ابعاد ژئوپلیتیک بحران سوریه
۱۷	مقدمه
۱۷	۱- چارچوب مفهومی
۱۸	نقش قدرت های بزرگ در سوریه و چارچوب مفهومی
۱۹	تعاریف مفاهیم کلیدی
۱۹	قدرت های بزرگ
۲۰	ژئوپلیتیک
۲۰	۲- چارچوب نظری
۲۰	الف - تعریف رئالیسم
۲۱	ب- ویژگی های رویکرد رئالیسم
۲۴	۱) دولت سالاری
۲۴	۲) اصل بقا
۲۵	۳) اصل خودیاری
۲۵	رویکرد رئالیستی و سیاست خارجی واقع گرا
۲۸	واقع گرایی نوکلاسیک و مسئله سوریه
۳۳	بخش دوم - ریشه های بحران امنیتی خاورمیانه و منازعه در سوریه
۳۵	مقدمه
۳۸	اعتراضات تاریخی و بحران های دوره ای در سوریه
۴۲	الف) ریشه های هویتی - جمعیتی بحران سوریه
۴۳	ریشه های هویتی بحران های خاورمیانه و سوریه
۴۵	تاریخچه سیاسی و ترکیب جمعیتی سوریه
۴۷	ب) ناکارآمدی نظام سیاسی
۵۱	فقر و ناکارآمدی اقتصادی دولت و تشدید بحران
۵۴	ب) ریشه های سیاسی: دخالت قدرت های بزرگ

۵۴	نقش عوامل داخلی و خارجی در بحران: دو دیدگاه
۵۶	جغرافیای مقاومت و بحران سوریه
۵۹	بخش سوم - سطوح رقابت ساختاری و منطقه‌ای در سوریه
۶۱	مقدمه
۷۴	از میان رفتن ساختار تک قطبی: نمود آن در بحران و نبرد سوریه
۷۶	۱- سیاست قدرت‌های بزرگ در خاورمیانه
۷۶	الف) ایالات متحده آمریکا
۷۷	(۱) آلف، اف و اهردی آمریکا در بحران سوریه
۸۹	(۲) رقابت قدرت آمریکا در سوریه
۹۰	ب) جمهوری روسیه
۹۰	(۱) بررسی ساختار سیاسی جمهوری روسیه
۹۵	(۲) بررسی سیاست‌های کلان خارجی جمهوری روسیه
۹۶	نفوذ غرب گرایان در سیاست خارجی روسیه
۹۷	اسلاو گرایان
۹۷	اوراسیا گرایان
۹۸	ژئوپلیتیک جدید روسیه
۹۹	شکست دیپلماسی کوذیرف
۱۰۱	سیاست روسیه پس از گذر از جنگ سرد
۱۰۱	روسیه و رژیم صهیونیستی
۱۰۲	(۳) سیاست خارجی روسیه در قبال سوریه
۱۰۶	تقابل ژئوپلیتیکی کشورها در سوریه
۱۰۸	۲- اهمیت سوریه در منازعه قدرت در خاورمیانه
۱۱۲	تحولات عینی در سوریه و نقش کشورهای مهم
۱۱۵	بخش چهارم - مدیریت بحران و بازتولید جناح سیاسی در سوریه
۱۱۷	مقدمه
۱۱۹	عربستان سعودی
۱۲۳	ترکیه
۱۲۵	رژیم صهیونیستی

۱۲۹.....	نتیجه گیری
۱۳۱.....	نتیجه گیری نهایی
۱۳۵.....	منابع
۱۳۵.....	الف) منابع فارسی
۱۳۵.....	کتاب
۱۳۵.....	مقالات و سایت های اینترنتی
۱۳۸.....	ب) منابع لاتین و عربی
۱۳۸.....	Books
۱۳۹.....	Article

دیباچه

هر تحول سیاسی، امنیتی، در محیط خاورمیانه دارای ابعاد و نشانه‌های ژئوپلیتیکی است. بحران سوریه در چنین شرایطی شکل گرفت. امنیت منطقه‌ای در خاورمیانه همواره تحت تاثیر نقش آفرینی قدرت‌های بزرگ و ازبزرگان منطقه‌ای قرار داشته است. در دوران جدید شکل نوینی از ژئوپلیتیک ظهور یافته که مبتنی بر نقش گروه‌های هویتی است.

منطقه خاورمیانه در دوران جنگ سرد به عنوان «سرزمین حاشیه‌ای» رقابت‌های ژئوپلیتیکی قدرت‌های بزرگ محسوب می‌شد؛ اما این منطقه پس از پایان جنگ سرد، همواره به عنوان مهم‌ترین منطقه‌ی حساس ژئوپلیتیکی جهان مطرح بوده است. منابع نفت و گاز این منطقه از یک سو و اهمیت ژئوپلیتیکی آن موجب شده است که فضای مثبت سیاسی، منازعه‌ی منطقه‌ای و سیل اختلافات ایدئولوژیک بر سر آن سنگینی کند. مداخله قدرت‌های بزرگ در حوزه ژئوپلیتیکی خاورمیانه یکی از اصلی‌ترین دلایل گسترش بحران‌های دامنه‌دار میان کشورهای خاورمیانه بوده است. تضادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و ساختاری زمین مناسبی را برای مداخله قدرت‌های بزرگ فراهم آورده و بحران‌های سیاسی و اجتماعی متعددی را بازتولید می‌کنند. این مسئله موجب شده است که بی‌ثباتی دائمی در منطقه به عنوان شاخصه‌ی جغرافیایی خاورمیانه شناخته شود.

پایان جنگ سرد هیچ‌گاه به منزله پایان منازعه قدرت‌های رقیب جهانی در خاورمیانه نبوده است. نبرد قدرت‌های مداخله‌گر در این قسمت از نقشه سیاسی جهان به صورت ویژه در کشورهایی که دارای ضعف‌های اساسی ملت‌سازی و دولت‌سازی بوده و بعضاً دچار بحران‌های

ایدئولوژیک، مشارکت، مشروعیت و توزیع هستند، بیش از همه به چشم می‌خورد. در برخی از کشورهای منطقه که کارکرد سیاسی - اقتصادی دولت‌های آنها به دلایل تاریخی دچار ضعف بوده یا میان ترکیب جمعیتی تفاوت‌های فرهنگی - اجتماعی زیادی وجود داشته است، به میثاق برای مداخله و نزاع قدرت‌های بزرگ تبدیل شده‌اند. کشورهایی مانند سوریه، لبنان، عراق و یمن از این دسته کشورها هستند. این تفاوت‌ها زمینه‌ی رخنه و نفوذ فرهنگی کشورهای نفوذگذار جهانی و بسترهای اختلاف و منازعه را فراهم کرده است.

برای اینکه تحلیل درستی از نبرد قدرت در خاورمیانه و به صورت خاص در سوریه به دست دهیم، ابتدا باید وضعیت ژئوپلیتیکی خاص سوریه را بررسی کنیم. این کشور از جمله کشورهایی است که تبلور و کنش سه عامل جغرافیا، قدرت و سیاست، موجب شکل‌گیری نوعی رقابت قدرت بین‌المللی برای تأثیرگذاری و مدیریت حوادث داخلی آن شده است. سوریه قسمتی از سرزمین بزرگ شام قدیم محسوب می‌شود که با کشورهای لبنان، قبرس، فلسطین اشغالی، اردن، عراق و ترکیه هم مرز است. سوریه سال‌ها با دولت بعث عراق دارای رقابت ایدئولوژیک و سیاسی در منطقه خاورمیانه بوده است. با رکیه بر سر موضوع کردها و همچنین عوامل جغرافیایی مناقشه داشته است و از جمهوری اسلامی ایران در جنگ هشت ساله علیه عراق حمایت کرده است. مهم‌ترین عارضه ژئوپلیتیکی این کشور نیز این است که در جوار مرزهای فلسطین اشغالی، یعنی قلب خاورمیانه و کانون معادلات چندمجهولی این منطقه واقع شده است. سوریه اصطلاحاً در محور مقاومت قرار دارد. این بدان معنی است که از گذشته‌های جهادی فلسطین، مخصوصاً حزب الله لبنان، در برابر رژیم صهیونیستی حمایت مادی و معنوی می‌کند. با شروع اعتراضات از مارس ۲۰۱۱ در سوریه، اکثر بازیگران مهم منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای تکلیف خود را در قبال آن می‌دانستند. آمریکا، رژیم صهیونیستی، اتحادیه اروپا، ترکیه، شورای همکاری خلیج فارس (مخصوصاً عربستان سعودی و امارات متحده عربی)، حمایت و رضایت خود را از معترضان اعلام کردند. از طرف دیگر جمهوری اسلامی ایران، حزب الله لبنان، روسیه و تا حدودی چین به حمایت از بشار اسد و ثبات حکومت سوری پرداختند. این مسئله که چرا این تعداد بازیگر چشم به سوریه دوخته‌اند؟ نشان از اهمیت راهبردی این کشور دارد.

بررسی تاریخی کشور سوریه نشان می‌دهد که این کشور به عنوان یکی از کشورهای مهم منطقه که پس از استقلال سیاسی از فرانسه، تلاش فراوانی را برای کنشگری در عرصه روابط

بین الملل به خرج داده است، همواره آماج هدفگذاری ژئوپلیتیکی کشورهای قدرتمند بوده است. این کشور که در طول جنگ سرد، با هوشیاری سیاسی و تفکرات استراتژیک حافظ اسد توانسته بود رویکردی مستقل و رشدیابنده در مناسبات منطقه‌ای در پیش گیرد، پس از درگذشت رهبر فقید خود دچار نوسانات زیادی در ثبات سیاسی خود شد.

نبرد قدرت‌ها در این منطقه و به ویژه بر سر کشور سوریه همواره سخت و سنگین بوده و به منزله چالش‌های اساسی برای کسب مزیت‌های قطعی ژئوپلیتیک از سوی قدرت‌های بزرگ به حساب آمده است. از یک سو، تغییر نظام در سوریه و روی کار آمدن حکومت دلخواه ایالات متحده، به معنای گرفتن جای پای محکم روس‌ها در منطقه استراتژیک خاورمیانه و دریای مدیترانه است و کاملاً همی در جهت کاهش قدرت کشور روسیه و محدود کردن روسیه به درون مرزهای خویش تلقی می‌شود. سیاستی که قبل از سوریه توسط ایالات متحده در حوزه بالکان، آسیای مرکزی و قفقاز نیز دنبال شده است.

از سوی دیگر روسیه همواره در تلاش بود که اگر توان تبدیل شدن مجدد به یک ابرقدرت جهانی را ندارد دستکم جایگاه خویش را به عنوان یک قدرت بزرگ جهانی حفظ کرده و از تنزل مرتبه خویش جلوگیری کند. در سوریه از قبایل وقایع بالکان، به ویژه استقلال کوزوو، مناقشه نظامی با گرجستان، سپر ضد موشکی اروپایی و وقایع امروز سوریه در راستای چنین هدفی قابل توجه است (کرمی، سه شنبه ۱۰ مرداد ۱۳۹۱). این خواست به خصوص با افزایش قدرت ملی فدراسیون روسیه از سال ۲۰۰۰ و همزمان با روی کار آمدن ولادیمیر پوتین، رئیس جمهور مقتدر روسیه، تشدید شده است.

این کتاب شامل چهار بخش اصلی و یک نتیجه‌گیری نهایی است. در این پژوهش تلاش شده است تا ابتدا به بررسی ابعاد ژئوپلیتیک بحران سوریه بپردازیم؛ بخش دوم کتاب با عنوان ریشه‌های بحران امنیتی خاورمیانه و منازعه در سوریه به صورت تاریخی ریشه‌های بحران و منازعه در این کشور به صورت خاص و منطقه خاورمیانه به صورت عام مورد مطالعه قرار گرفته است. در این بخش به اعتراضات تاریخی و بحران‌های دوره‌ای سوریه از منظر ریشه‌های هویتی - جمعیتی، نا کارآمدی نظام سیاسی و ریشه‌های سیاسی نگرینسته و مختصات اصلی بحران در این کشور بررسی خواهد شد. سپس در بخش سوم سطوح رقابت ساختاری و منطقه‌ای در سوریه را

مورد ارزیابی قرار خواهیم داد. بخش چهارم، با عنوان مدیریت بحران و بازتولید جناح سیاسی در سوریه به نقش و منافع سه بازیگر مهم منطقه‌ای که در تقابل با ایران در سوریه به فعالیت پرداخته‌اند، یعنی عربستان سعودی، ترکیه و رژیم صهیونیستی می‌پردازد. در نهایت نتیجه‌گیری نهایی، پایان بخش این کتاب خواهد بود